ISSN 2078-5526. Вісник Львівського університету.Серія педагогічна. 2016. Випуск 31.С. 378–384.
Visnyk of Lviv University. Series Pedagogics. 2016. Issue 31. P. 378–384.

УДК 373-056.2/3:373.3(477)

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ В СИСТЕМУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Анна Заплатинська, Ірина Готвянська

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова,
вул. Тургенєвська 8/14, Київ, Україна, 01601

Висвітлено питання впровадження інклюзивної форми навчання в простір загальноосвітніх навчальних закладів. Проаналізовано систему нормативно-правової бази, яка сприяє залученню дітей з особливими освітніми потребами та порушеннями психофізичного розвитку в класи загальноосвітніх шкіл з метою їх соціалізації й створення умов навчання. Визначено труднощі, з якими пов'язаний процес реалізації цієї форми навчання.

Ключові слова: інклюзивна форма навчання, нормативно-правові засади, особливі освітні потреби, порушення психофізичного розвитку, диференційовані та індивідуальні програми, модифікація навчальної програми, адаптація навчального середовища.

Поширення в Україні процесу інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами має на меті їх залучення в єдиний загальноосвітній простір та забезпечення реалізації прав на якісну освіту. Нормативно-правова база, яка регулює впровадження інклюзивної форми навчання, охоплює міжнародне й українське законодавство, нормативно-правові акти в галузі загальної, спеціальної та інклюзивної освіти. Тому виникає питання якісного аналізу законодавчої бази щодо впровадження інклюзивної форми навчання в загальноосвітній простір.

У статті проаналізовано адміністративно-правові засади впровадження інклюзивної форми навчання у систему початкової освіти в Україні; обґрунтовано та досліджено стан забезпечення цієї форми навчання; узагальнено наявний в Україні досвід інтегрованої початкової освіти дітей з особливостями психофізичного розвитку.

Засади впровадження інклюзивної освіти в Україні розкривають у своїх наукових працях такі вчені: В. Бондар, М. Воронін, С. Єфімова, А. Колупаєва, А. Крикун, Т. Луценко, Ю. Найда, В. Середюк, Н. Софій, О. Таранченко та ін.

Саме з набуттям незалежності в 1991 р. Україна ратифікувала Конвенцію ООН "Про права дитини" та інші міжнародні правові документи

© Анна Заплатинська, Ірина Готвянська, 2016

і цим прийняла на себе зобов'язання перед світовою спільнотою забезпечувати якісну освіту всім дітям незалежно від соціального статусу, віку, статі і вад здоров'я, тобто законодавчо визнала принципи інклюзивної освіти [7, с. 10–16]. Також визнала офіційну позицію європейської спільноти, висловлену Комісією з прав людини (ЮНЕСКО): "Освіта має надаватися в межах можливого, у загальноосвітніх школах, без будь-якого вияву дискримінації стосовно дітей та дорослих з інвалідністю… Оскільки, у більшості випадків інвалідність сама по собі не є перешкодою, дискримінація – ось, що перешкоджає дитині отримати освіту в загальній системі" [6, с. 4].

Упродовж 2001–2007 років МОН України спільно з інститутом спеціальної педагогіки АПН України та за підтримки Всеукраїнського фонду "Крок за кроком" проведено науково-педагогічний експеримент "Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання в загальноосвітніх навчальних закладах" [4].

Із 2008 р. по 2012 р. в Україні реалізувався Канадсько-український проект "Інклюзивна освіта дітей з особливими потребами в Україні" за наслідками якого створено новий підхід до формування нормативної бази та реалізації її в освітньому процесі. У рамках проекту навчання у інклюзивному середовищі відбувалося диференційовано за індивідуальними навчальними програмами (ІНП), розробленими фахівцями відповідно до потреб дитини, і за умови проведення кваліфікованої спеціалізованої корекційної допомоги. Тому, крім педагога загальноосвітнього закладу, в реалізації ІНП активну участь брали асистент учителя та вчитель-дефектолог (логопед), який володіє корекційно-компенсаторними технологіями і надає превентивні та корекційні послуги.

Отже, до особливостей формування пізнавальних процесів кожного учня, який потребує індивідуального навчального плану, адаптують: процес навчання (визначають форми, методи, технічне та методичне забезпечення навчального процесу, забезпечують зміни фізичного середовища); модифікують (вносять зміни до понятійної сутності навчального матеріалу, його змісту, форм та методів навчання) стандартні навчальні плани, програми, методичні рекомендації, конспекти уроків.

Парадигма модифікації стандартного навчального плану ґрунтується на таких уявленнях: діти з інвалідністю мають особливості сприймання та відтворення інформації; особливі потреби в оформлені та виконанні контрольних завдань; потребують більше повторень і практичних вправлянь для уточнення і закріплення знань [5, с. 114].

Нині організація інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах відбувається на підставі ухвалених в Україні нормативно-правових

документів, які закріплюють державні гарантії щодо надання освітніх послуг дітям з особливими потребами:

1. Закон України "Про освіту" (Про внесення змін до законодавчих актів України з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу, 6 липня 2010 року № 2442–УІ). Згідно з внесеними в ньому змінами загальноосвітні навчальні заклади можуть створювати у своєму складі спеціальні та інклюзивні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами (закріплено право на інклюзію в системі загальної середньої освіти, що дає додатковий стимул для її успішного впровадження інклюзивної форми навчання;

2. Постанова Кабінету Міністрів України про затвердження "Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку" від 5 липня 2004 року № 848, і застосовується з метою забезпечення: рівного доступу до якісної освіти дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку; наступництва між дошкільною та початковою загальною освітою; особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу; створення передумов для запровадження інтегрованого навчання дітей.

3. Наказ Міністерства освіти і науки України № 912 від 01.10.2010 "Концепція розвитку інклюзивної освіти", в змісті якої визначені шляхи впровадження інклюзивної освіти:

– Нормативно-правове забезпечення: розроблення Типового положення про порядок організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах;

– Навчально-методичне забезпечення освітнього процесу в умовах інклюзивного навчання: розроблення особистісно орієнтованих навчальних планів, програм; розроблення методичних рекомендацій, методичних посібників щодо психолого-педагогічних особливостей організації навчання, комплексної реабілітації, створення передумов для соціалізації дітей з особливими освітніми потребами дошкільного та шкільного віку в умовах інклюзії; розроблення критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами; забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів з інклюзивним та інтегрованим навчанням спеціальними підручниками та наочно-дидактичними матеріалами з урахуванням контингенту учнів з особливими освітніми потребами;

– Інституційні зміни: створення у складі органів управління освітою окремих структурних підрозділів з питань освіти дітей з особливими освітніми потребами; створення кафедр корекційної освіти (лабораторій) в інститутах післядипломної педагогічної освіти та введення посади методиста з питань інклюзивного навчання; доповнення Класифікатора професій новою кваліфікацією – асистент вчителя.

– Модернізація вищої педагогічної освіти і системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів: спеціальна підготовка і перепідготовки педагогічних кадрів для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання; спеціальна підготовки консультантів обласних та районних (міських) психолого-медико-педагогічних консультацій з питань навчання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання; запровадження системної організаційно-методичної, консультативно-роз'яснювальної роботи серед керівників навчальних закладів, громадськості, батьків щодо забезпечення права дітей з особливими потребами на освіту [2].

4. Постанова Кабінету Міністрів України про затвердження "Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах" від 15 серпня 2011 року № 872.

5. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2013 року № 607 про затвердження "Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами" від 21 серпня 2013 року № 607, який визначає вимоги до рівня освіченості дітей з особливими освітніми потребами на рівні початкової загальної освіти та оптимальний зміст й обсяг навчального навантаження для дітей з особливими освітніми потребами в поєднанні з відповідною корекційно-розвитковою роботою. Він охопляє: базовий навчальний план початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами (визначає зміст і структуру початкової загальної освіти за допомогою інваріантної і варіативної складових, якими встановлюється погодинне співвідношення між освітніми галузями; гранично допустиме тижневе навантаження на учнів; загальнотижнева кількість годин за освітніми галузями та загальнотижнева кількість годин для проведення корекційно-розвиткової роботи); загальну характеристику інваріантної та варіативної складових змісту початкової загальної освіти дітей з особливими освітніми потребами і передбачає проведення корекційно-розвиткової роботи. Напрями такої роботи та відповідне її змістове наповнення визначене з урахуванням особливостей психофізичного розвитку дітей; державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки таких дітей [1].

6. Наказ Міністерства освіти і науки України від 23 липня 2013 року №1034 "Про затвердження заходів щодо впровадження інклюзивного навчання в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2015 року": Яким передбачено внесення змін до регіональних програм розвитку освіти щодо запровадження інклюзивного навчання; забезпечення проходження курсів підвищення кваліфікації педагогічними працівниками, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами в дошкільних, загальноосвітніх навчальних закладах; забезпечення організації системної корекційно-реабілітаційної допомоги дітям з порушеннями психофізичного

розвитку, які навчаються в групах/класах з інклюзивним навчанням у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах шляхом налагодження співпраці цих закладів з навчально-реабілітаційними центрами та спеціальними школами-інтернатами; забезпечення доступності (архітектурну, інформаційно-технічну, кадрове забезпечення, навчально-розвивальне середовище) навчальних закладів різних типів для дітей з порушенням психофізичного розвитку, у тому числі дітей з інвалідністю; запровадження навчальної дисципліни "Основи інклюзивної освіти" у всіх вищих навчальних закладах, які здійснюють підготовку педагогічних працівників[3].

Отже, аналіз вітчизняного законодавства та нормативно-правової бази свідчить про те, що інклюзивне навчання хоча і посідає особливе місце в сучасній освіти, але досі перебуває на стадії формування. Це зумовлює вирішення питань модернізації наявної системи освіти з метою запровадження інклюзивної форми навчання в початковій школі та до подальшого удосконалення адміністративно-правових засад реалізації даного процесу.

На жаль, на цьому етапі реформування системи освіти в Україні ще не можна зазначити про повноцінне введення інклюзивної форми навчання в освітній простір через відсутність відповідного технічного забезпечення, достатнього фінансування з боку держави, інформованості та психологічної готовності суспільства забезпечити належні умови для ефективного навчально-виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами в просторі загальноосвітніх закладів.

Для подальшого впровадження інклюзивної форми навчання потрібно забезпечити розуміння і прийняття суспільством того, що будь-яка особистість незалежно від статті, расової належності, фізичних та розумових можливостей є рівною у своїх правах з іншими членами українського соціуму. Для введення інклюзивного навчання передусім потрібно адаптувати та модифікувати освітнє середовище відповідно до можливостей і потреб дитини, тобто створити відповідні умови для її розвитку, а також вдосконалювати систему підготовки кваліфікованих спеціалістів у цій галузі.

---

1. Постанова Кабінету Міністрів України про затвердження "Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами" від 21.08. 2013 р. № 607.
2. Наказ МОЗ України "Концепція розвитку інклюзивної освіти" від 01.10.2010 р. № 912.

3. Наказ МОЗ України "Про затвердження заходів щодо впровадження інклюзивного навчання в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2015 року" від 23.07. 2013 р. №1034
4. *Бондар В*. Освіта дітей з особливими потребами: пошуки та перспективи. [Електронний ресурс] / В. Бондар. – Режим доступу : refsmarket.com.ua/moreinfo.php?diplomID=20644.
5. *Заплатинська А. Б.* Модифікація та адаптація навчально-методичного забезпечення в процесі інклюзивного навчання / А. Б. Заплатинська // Зб. наук. пр. Бердянського державного педагогічного університету : (Педагогічні науки). – № 1. – Бердянськ : БДПУ, 2012. – 361, [114] с.
6. Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник / за заг. ред. Колупаєвої А. А. – К: "А. С. К.", 2012. – 308, [4]с.
7. Як організувати інноваційні соціальні послуги для дітей з особливими потребами. Моделі та документи. Рання інтеграція та інклюзивне навчання [Авт. кол. : О. О. Савченко, Г. В. Кукуруза, Ю. М. Швалб та ін.]; упоряд. Л. Л. Сідєльнік. – К., ЛДЛ., 2007. – С. 10–16.

Стаття: надійшла до редколегії 09.06.2016
доопрацьована 11.08.2016
прийнята до друку 25.08.2016

ADMINISTRATIVE AND LEGAL BASES IMPLEMENTATION OF INCLUSIVE EDUCATION IN ELEMENTARY SCHOOLS IN UKRAINE

Anna Zaplatynska, Iryna Hotvyanska

National Pedagogical Dragomanov University,
Turgenevskaya Str., 8/14, Kyiv, Ukraine, UA – 01601

This article is focused on the implementation of inclusive education in the area of secondary schools. It analyzes the current system of regulatory framework, which accompanies the engagement of children with special educational needs and psychophysical disabilities in classes of general schools for the purpose of their socialization and the creation of learning environments. The author considers the concept of the modification and adaptation of curriculum and learning environment, to the need for the introduction the individual learning plans into the learning. The issue of creating the

barrier-free environment for the maximum involvement of children with musculoskeletal disorders and deep destraction of vision and hearing into the space of schools is revealed.

The article notes the need for a correction component in the educational institutions that provide professionals into the teacher education . Special teachers that will efficiently and professionally implement corrective processes are not only an educational, but also a social component. The paper determines and analyzes the problems, which are associated with the process of implementation this form of learning.

The analysis of domestic legislation and regulatory framework indicates that inclusive education has a special place in modern education, but it still is in the formative stage. That in turn encourages the Ukrainian society to address issues of modernization of the existing educational system in order to implement the inclusive learning in primary school and to further improve the administrative and legal framework of implementing this process.

Unfortunately, at this stage of education reform in Ukraine it is too early to talk about the full-fledged introduction of inclusive learning into educational space due to the lack of appropriate technical support, sufficient funding from the state, the awareness and psychological preparedness of society to ensure the right conditions for effective teaching and educational process of children with special educational needs in the regional schools.

Key words: inclusive education, legal bases, special educational needs, psychophysical developmental disorder, differentiated and individual curriculum, curriculum modification, adapting learning environment.